

29.12.2023

EOAK/4610/2022

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Peter Fagerholm

POLIISIN MENETTELY HUOMAUTUKSEN ANTAMISESSA JA PÄÄTÖKSENTEOSSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli - - - poliisilaitoksen menettelyä muun muassa huomautuksen antamisessa. Kantelijan mukaan hän sai poliisilta huomautuksen rikoksesta, vaikka häntä ei ollut kuulusteltu taikka ylipäänsä annettu mitään tietoa rikosepäilystä. Hän arvosteli myös sitä, ettei hän saanut poliisilta riittävää selvitystä taikka anteeksipyyntöä väärin annetusta huomautuksesta. Hän katsoi myös, että tutkija käyttäytyi häntä kohtaan epäasiallisesti.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin Poliisihallituksen lausunto. Poliisilaitos on antanut oman selvityksensä. Ne liitetään tämän ratkaisun ohien tiedoksi kantelijalle.

Käytettävissäni on ollut myös jäljennökset rikosilmoituksesta ja päätöksestä asiassa - - -.

2.1 Tapahtumat

Poliisi kirjasi 14.2.2022 rikosilmoituksen vainoamisesta. Ilmoittajan mukaan kantelija oli jatkuvasti tarkkaillut häntä eri paikoissa.

Ilmoitus päätettiin 14.3.2022 päätöspäätöksellä "muu syy". Päätöksen perusteluissa lukee, että päätöstä valmisteli vanhempi konstaapeli A ja tutkinnanjohtaja rikoskomisario B hyväksyi sen. B kirjattiin päätöksentekijäksi poliisin tietojärjestelmään.

Päätöksessä lukee muun muassa, että asia kirjattiin alun perin vainoamiseksi, joka kuitenkin muutettiin "kiusaamistarkoituksessa tehtyyn kotirauhan rikkomiseen".

Päätökseen on kirjattu myös muun muassa seuraavaa:

”Ilmoituksessa esille tuleva toimintamalli on lähellä vainoamisen tunnusmerkistöä mutta koska kyseessä on ensimmäinen [kantelijaan] kohdistettu rikosilmoitus, ja [asianomistaja] on kuitenkin ollut halukas sovitteluun/myötämieliseen ratkaisuun asiassa, sekä tarkoitus alun perinkin ollut se, että [kantelija] jatkaa omaa elämäänsä jättäen [asianomistajan] sekä tämän poikaystävän rauhaan on nimikkeeksi vaihdettu kotirauhan rikkominen. Asianomistaja haluaa näin antaa mahdollisuuden [kantelijalle] muuttaa käytöstapansa.

Annetaan tämän tapauspäätöksen ohessa [kantelijalle] kehoitus lopettaa asiaton oleskelu ja seuraaminen sekä huomautus. Asianomistajalle ilmoitettu, että mikäli teot kuitenkin jatkuvat, tullaan asiasta kirjaamaan uusi rikosilmoitus ja annetaan ohjeet samalla lähestymiskiellon hakemiseen ja tapaus saatetaan syyttäjälle.”

2.2 Selvitykset

Vanhempi konstaapeli A:n mukaan hän sai käsiteltäväkseen rikosilmoituksen, jossa ilmoittaja väitti kantelijan syyllistyneen kiusaamiseen/vainoamiseen. Hän oli yhteydessä ilmoittajaan ja ehdotti tälle ratkaisuksi, että kantelijalle annetaan huomautus. A:n mukaan tarkoituksena oli, että osapuolet jatkaisivat elämäänsä toisiaan häiritsemättä. A kertoo muokanneensa rikosnimikkeen samalla lievemmäksi.

A:n mukaan hän teki itsenäisesti päätöksen huomautuksen antamisesta ja sen hyväksyjäksi hän kirjasi poliisiasiaan tietojärjestelmään tutkinnanjohtaja B:n. Hän ei kertomansa mukaan katsonut tarpeelliseksi informoida B:tä päätöksestä, eikä tämä myöskään nähnyt A:n laatimaa päätöstä. A toteaa lähettäneensä 14.3.2022 päätöksen tiedoksi kantelijalle.

A:n mukaan kantelija otti häneen tämän jälkeen yhteyttä ja kertoi ahdistuneensa huomautuksesta sekä pelänneensä työllistymismahdollisuuksiaan esimerkiksi valtionhallinnossa. A:n mukaan hän kertoi kantelijalle, ettei poliisin antama huomautus ole koskaan ollut esteenä työllistymiselle, eikä tämän tarvitse kantaa asiasta huolta ja ajatella asiaa epätodennäköisten skenaarioiden kautta.

A:n mukaan hän kertoi kantelijalle joutuneensa itse ilmoitusten kohteeksi kiusantekomielessä, mutta että loppupeleissä se työ, jonka hän on tehnyt, työtoverien ja esimiesten arviot hänen työsuorituksistaan sekä asioiden hoidosta on jopa palkittu ansiomerkillä. A:n mukaan hän kertoi kantelijalle myös sen, että totuus ratkaisee, eivätkä yksittäiset mielipiteet. A:n mukaan hän kertoi puhelussa kantelijan kanssa tulossa olevan aurinkoinen päivä ja hän kehotti kantelijaa mahdollisuuksien mukaan käymään ulkona antamassa mielensä rauhoittua. Hän kertoi tälle myös muun muassa tulevista eläkepäivistään. Hänen tarkoituksensa oli rauhoittaa kantelijaa ja kääntää hänen ajatuksensa pois tapahtumasta ja jatkaa elämäänsä positiivisella asenteella. A:n mukaan hän ohjeisti samalla kantelijaa vastailmoituksen ja mahdollisen kantelun tekemisessä.

A myöntää puhuneensa puhelussa työkiireistä ja juttumääristä kantelijan

kanssa, koska puhelu oli tuossa vaiheessa kestänyt jo varsin pitkään.

A:n mukaan seuraavan kerran asia tuli hänelle esille, kun tutkinnanjohtaja B ilmoitti avanneensa päätöksen uudestaan ja mitätöineensä huomautuksen. A:n mukaan B ja rikoskomisario C kertoivat hänen menetelleen huomautusmenettelyssä virheellisesti. Hän kertoo saaneensa kehotuksen olla tarkkaavaisempi ns. ”sana vastaan sana” -tilanteissa. A:n mukaan hän sai myös ohjeen tehdä uuden päätöksen. Hän jäi kertomansa mukaan tämän jälkeen odottamaan kantelijan mahdollista vastailmoitusta. Koska tällaista ei muutaman päivän sisällä tullut, hän teki uuden päätöksen päätöspäätösteella ”asianomistaja ei vaadi rangaistusta” ja hän poisti kantelijan rikoksesta epäillyn asemasta.

A myöntää tehneensä virheen antamalla kantelijalle huomautuksen kuulematta tätä. Hän kertoo kuitenkin toimineensa hyvässä uskossa ja ns. vähemmän haitan periaatteella, eikä hän katso suhtautuneensa kantelijan asiaan ”yliolkaisesti”. Päätöksen huomautuksen antamisesta hän kertoo tehneensä tosiasiallisesti itse.

Rikostarkastaja B:n mukaan A on työskennellyt ryhmässä, josta on puuttunut useamman vuoden ajan rajoitetuilla tutkinnanjohtajaoikeuksilla oleva ryhmänjohtaja. Tämän vuoksi kyseisen ryhmän kohdalla yksikön nykyinen ohjeistus siitä, että esikäsittelyryhmissä tutkijat voivat valmistella yksinkertaisia päätöksiä omalle ryhmänjohtajalleen, ei ole ollut mahdollinen ja he ovat joutuneet tämänkaltaisten päätösten osalta kyseisen ryhmän kanssa tekemään siten, että päätökset tulevat yksikön päällystötason tutkinnanjohtajille päätettäväksi.

B:n mukaan päätehtävä ryhmien tutkijoilla on kuitenkin esiselvitysten tekeminen, eikä päätösten valmistelu. B:n mukaan hän katsoo erittäin tärkeäksi sen, että tutkinnanjohtajat tutustuvat päättämiinsä juttuihin ja mikäli tutkijalla ei ole valmiuksia valmistella päätöksiä tutkinnanjohtajalle, niin tällaisten tutkijoiden ei tule päätöksiä valmistella.

B:n mukaan tässä tapauksessa A on ymmärtänyt kyseisen tapauksen väärin ja päätöksentekoprosessissa on tapahtunut menettelyvirhe. B:n mukaan kyse on yksittäisestä menettelyvirheestä, jota on käyty A:n kanssa läpi.

Rikoskomisario C:n mukaan kantelijan ilmoitettua tyytymättömyydestään päätökseen, annettua huomautusta arvioitiin uudelleen ja tutkinnanjohtaja B kumosi sen 29.3.2022, koska asiasta saadun selvityksen perusteella huomautus oli annettu kantelijalle virheellisesti ja riittämättömin esiselvitystoimenpitein. C:n mukaan poliisilla vallitsevan juttumassan, yksittäiseen työntekijään kohdistuvan työmäärän ja virheen laatu huomioiden, huomautuksen antamisessa on ollut kysymys inhimillisestä virheestä.

C:n mukaan kantelija oli häneen puhelimitse yhteydessä 7.4.2022. C:n mukaan hän kertoi kantelijalle virheellisestä huomautuksen antamisesta ja että asiassa tehdään uusi päätös. C:n mukaan hän pyrki selventämään kantelijalle syitä virheelliseen menettelyyn ja hän pahoitteli tilannetta. C:n mukaan kantelija pyysi myöhemmin kirjallista selvitystä siitä, miten asiassa on toimittu. Kantelijalle myös kerrottiin, että esitutkintaa ei toimiteta, koska asianomistaja ei ole vaatinut rangaistusta. C:n mukaan kantelijalle myös kerrottiin, ettei anneta erillistä kirjallista selvitystä yksittäisen virkamiehen menettelystä ja että tällä on mahdollisuus kannella. C:n mukaan hän on antanut kantelijalle asianmukaista ja riittävää selvitystä sekä puhelimitse että sähköpostitse.

Poliisilaitoksen mukaan esiselvityksessä ei ole kuultu rikoksesta epäillyn asemassa ollutta kantelijaa asiassa, jossa hänet todetaan ”syylliseksi” antamalla huomautus. Kysymyksessä on poliisilaitoksen mukaan menettelyvirhe, joka liittyy olennaisesti esitutkintalain 4 luvun 1 §:ssä säädettyyn tasapuolisuusperiaatteeseen. Säännöksessä edellytetään, että esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäiltyä vastaan että hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet. Tässä tapauksessa näin ei ole toimittu ja kysymys on poliisilaitoksen mukaan virheellisestä menettelystä. Kuulemisperiaate on poliisilaitoksen mukaan yksi tärkeimmistä seikoista keskusteltaessa rikoksesta epäillyn oikeudesta puolustaa itseään.

Poliisilaitoksen näkemyksen mukaan asiassa on kuitenkin toimittu oikein virheellisen huomautuksen tultua ilmi. Huomautus on mitätöity, kantelijan asema on muutettu rikoksesta epäilystä muuksi henkilöksi poliisiasian tietojärjestelmään ja tästä on myös ilmoitettu kantelijalle. Virheellisen huomautuksen antaneelle vanhempi konstaapeli A:lle on annettu asiasta työnjohdollinen huomautus.

Poliisilaitoksen mukaan C:tä ja A:ta koskevasta epäasiallisesta käyttäytymisestä ei ole tullut ilmi sellaisia seikkoja, joiden perusteella asia edellyttäisi toimenpiteitä.

Poliisilaitoksen mukaan myös päätöksentekoprosessi on ollut virheellinen ja esitutkintalain sekä Poliisihallituksen antaman ohjeen (POL-2019-65174) vastainen. Poliisilaitoksen mukaan A:n olisi tullut hyväksyttää päätöksen sisältö tutkinnanjohtajalla ja kirjata tämä asianmukaisesti päätökseen. Mainittu Poliisihallituksen ohje edellyttää, että arkistoidussa päätöksessä on oltava tutkinnanjohtajan allekirjoitus manuaalisena tai sähköisenä. Tässä tapauksessa arkistoidussa kappaleessa ei ollut kuin A:n allekirjoitus lisätiedon antajana.

Poliisilaitoksen mukaan, koska tutkinnanpäätös on asianosaisten oikeusasemaan vaikuttava oikeudellinen ratkaisu, jonka tekijästä ei saa olla epäselvyyttä, on poliisilaitos päättänyt kantelun johdosta ottaa tutkinnanpäätöksiä päätöksentekoprosessin ja kirjaukset laajempaan tarkasteluun. Poliisilaitoksen mukaan se tulee arkistoista pyytämään otannan manuaalisesti/sähköisesti allekirjoitetuista tutkinnanpäätöksistä, joiden asianmukaisuus tullaan tarkastamaan.

Saaduista havainnoista tehdään poliisilaitoksen oikeusyksikön toimesta tarkastuspöytäkirja. Näin varmistetaan poliisilaitoksen mukaan se, että kysymys ei ole yleisesti poliisilaitoksessa suoritettavasta esitutkintalain ja Poliisihallituksen ohjeen vastaisesta toimintamallista. Poliisilaitoksen mukaan, mikäli tarkastuksessa havaitaan muita virheellisiä päätöksiä, ryhdytään näiden johdosta välittömästi toimenpiteisiin niiden korjaamiseksi.

Poliisihallitus viittaa antamaansa ohjeeseen päätöksentekoprosessista (POL-2019-65174), jonka mukaan tutkija ei voi päättää asiaa tutkinnanjohtajan ns. p-tunnuksella tietojärjestelmässä ilman, että tutkinnanjohtaja on ensin hyväksynyt päätöksen sisällön tutkijan esityksestä. Tutkinnanjohtaja voi ilmaista päätöksensä suullisesti kirjaajalle. Tutkija voi kirjata tutkinnanjohtajan päätöksen tietojärjestelmään asian esittämisen ja päätöksen sisällön hyväksymisen jälkeen. Esittämisen jälkeen ilmenneet mahdolliset muutostarpeet tutkijan on hyväksyttävä tutkinnanjohtajalla ennen asian päättämistä tietojärjestelmässä. Päätöksessä tulee olla se päivämäärä, milloin tutkinnanjohtaja on päätöksen tehnyt. Ohjeen mukaan esittelyn hyväksymisen ja järjestelmään kirjauksen jälkeen tutkinnanjohtaja tai tutkija tulostaa päätöksen manuaalista tai vahvaa sähköistä allekirjoitusta varten tutkinnanjohtajalle. Arkistoidussa päätöksessä on oltava tutkinnanjohtajan allekirjoitus manuaalisena tai sähköisenä. Arkistoidusta päätöksestä on nähtävä tutkinnanjohtajan hyväksyntä päätökselle allekirjoituksen muodossa, vaikka päätöksen olisi kirjannut tietojärjestelmään joku toinen henkilö.

Edellä mainitun ohjeen mukaan manuaalisen allekirjoituksen tai vahvan sähköisen allekirjoituksen jälkeen päätös on viipymättä toimitettava asianosaiselle, ellei kyseisen asian kohdalla asiasta säädetä toisin. Tietojärjestelmässä tehdyn allekirjoituksen ja tulosteeseen tulevan manuaalisen tai vahvan sähköisen allekirjoituksen välille ei voi jäädä vuorokausien viivettä.

Poliisihallituksen mukaan A:n menettely ei ole ollut esitutkintalain säännösten eikä Poliisihallituksen ohjeen mukaista. Hänellä ei ole ollut esitutkintalain mukaan tutkinnanjohtajalle kuuluvaa toimivaltaa päättää esitutkintaa, eikä päätökselle myöskään ollut tutkinnanjohtajan hyväksyntää, vaikka näin 14.3.2023 tehtyyn esitutkintapäätökseen oli kirjattu.

Poliisihallituksen mukaan esitutkinnan päätöksentekoprosessia koskeva ohje erottaa riittävän selvästi tutkinnanjohtajan toimivaltaan kuuluvan esitutkinnan päättämisen päätöksen valmistelusta ja tehdyn päätöksen kirjaamisesta, jotka tutkinnanjohtaja voi määrätä tutkijan tehtäväksi.

3 RATKAISU

3.1 Lähtökohdat

Valtion virkamieslain 14 §:n 1 momentin mukaan virkamiehen on suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä. Hänen on noudatettava työnjohto- ja valvontamääräyksiä.

Saman lainkohdan 2 momentin mukaan virkamiehen on käyttäydyttävä asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla.

Poliisin hallinnosta annetun lain 15 f §:n mukaan poliisimiehen on virassa ja yksityiselämässään käyttäydyttävä siten, ettei hänen käyttäytymisensä ole omiaan vaarantamaan luottamusta poliisille kuuluvien tehtävien asianmukaiseen hoitoon. Arvioitaessa poliisimiehen käyttäytymistä otetaan huomioon myös hänen asemansa ja tehtävänsä poliisihallinnossa.

Esitutkintalain 2 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja, jona toimii pakkokeinolain 2 luvun 9 §:ssä tarkoitettu pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Esitutkintalain 2 luvun 3 §:n mukaan tutkija suorittaa tutkinnanjohtajan johdon ja valvonnan alaisena epäiltyä rikosta koskevat kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet sekä toteuttaa tutkinnanjohtajan antamat asian tutkintaa koskevat määräykset ja suorittaa muut tutkijalle lain mukaan kuuluvat toimenpiteet.

Esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty.

Saman lainkohdan 2 momentin perusteella ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa selvitettävä 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheuttomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan ja että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä 9 §:n 1 momentissa tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä. Esitutkinnan aloittamista edeltäviin toimenpiteisiin sovelletaan soveltuvin osin tämän lain säännöksiä.

Saman lainkohdan 3 momentin perusteella tutkinnanjohtaja päättää tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta, ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä. Asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin saadaan ryhtyä ennen tutkinnanjohtajan päätöstä.

Esitutkintalain 4 luvun 1 §:n mukaan esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäiltyä vastaan että hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet.

Esitutkintalain 4 luvun 2 §:n mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä.

Esitutkintalain 3 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan esitutkinta saadaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia.

Saman lainkohdan 2 momentin mukaan, jos viranomainen sen perusteella, mitä muussa laissa säädetään, jättää ryhtymättä toimenpiteisiin rikoksesta epäillyn saattamiseksi syytteeseen, esitutkinta toimitetaan kuitenkin vain erityisestä syystä.

Saman lainkohdan 3 momentin mukaan tässä pykälässä tarkoitetut päätökset tekee tarvittaessa tutkinnanjohtaja.

Lain esitöissä todetaan muun muassa seuraavaan (HE 222/2010 vp, s. 185–186):

”Pykälän 1 ja 2 momentti liittyisivät useisiin muihin ehdotettavan lain säännöksiin. Kysymyksessä olevan luvun 3 §:n 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi siitä, että ennen esitutkinnan aloittamista on tarvittaessa selvitettävä sen pykälän 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että voidaan muun ohessa tehdä 9 §:n 1 momentissa tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä. Tarkoituksena on pyrkiä siihen, että pykälän 1 momentissa tarkoitettua ratkaisua ei tehdä puutteellisen selvityksen perusteella. Huomauttamista koskevan 10 luvun 3 §:n mukaan poliisimies ja tutkinnanjohtajana toimiessaan virallinen syyttäjä voisivat antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen, jos esitutkinta lopetetaan 3 luvun 9 §:n nojalla.

Pykälän 3 momentissa säädettäisiin siitä, että pykälässä tarkoitetut päätökset tekee tarvittaessa tutkinnanjohtaja. Vastaavaa säännöstä ei ole voimassa olevassa laissa. Tämäkään ei kuitenkaan tarkoittaisi vallitsevan käytännön muuttamista. Päätöksenteon tällaisessa asiassa voidaan voimassa olevan lain 14 §:n 1 momentin yleissäännöksen (esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja) perusteella katsoa kuuluvan tutkinnanjohtajalle. Kuten ehdotettavan lain säännöksissä muutenkin, asian kuuluminen tutkinnanjohtajan päätösvaltaan kirjoitettaisiin selvyuden vuoksi pykälään. Tutkinnanjohtajan päätös kuitenkin tulisi tehdä vain tarvittaessa, mikä olisi linjassa myös esitutkinnan aloittamista koskevan 3 §:n 3 momentin kanssa. Jos esitutkinnassa olisi tutkinnanjohtaja, tämä yleensä päättäisi lopettamisesta.”

Esitutkintalain 10 luvun 3 §:n mukaan poliisimies ja tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjä voi antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen, jos esitutkinta lopetetaan 3 luvun 9 §:n nojalla.

Poliisihallituksen ohjeessa ”sakkokäsikirja ja rangaistuksen määrääminen sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain mukaisessa sakkomenettelyssä” (POL-2019-13145, kohta 5) todetaan, että esitutkintalain mukainen huomautus voidaan antaa, jos

- 1) rikosasiassa on aloitettu esitutkinta, jossa tekijän syyllisyys on selvitetty;
- 2) tutkittavana olevasta rikoksesta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa;

3) rikosta on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä (verrattuna rikoslajin tyyppitekoon; vähäinen teko suhteessa tavalliseen tekoon);

4) asianomistajalla ei ole asiassa rangaistusvaatimusta eikä yksityistä oikeudellista vaatimusta.

3.2 Arviointi

3.2.1 Huomautuksen antamisen edellytykset

Totean, että tämä tapaus antaa aiheen käsitellä poliisin esitutkintalain perusteella antamia huomautuksia laajemmin (kts. kohta 3.2.4). Huomautuksen antamisesta nyt käsillä olevassa tapauksessa totean seuraavan.

Huomauttamisesta säädettiin aiemmin voimassa olleen esitutkintalain (449/1987) 43 §:n 3 momentissa. Sen mukaan esitutkintaviranomainen sai 43 §:n 2 momentin 2 kohdassa tarkoitetussa tapauksessa antaa rikokseen syyllistyneelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen.

Nykyisessä esitutkintalaissa (805/2011) huomauttamisesta säädetään lain 10 luvun 3 §:ssä. Ilmaisun ”rikokseen syyllistyneelle” on muutettu muotoon ”rikoksesta epäiltynä olleelle”. Lainvalmistelussa (HE 222/2021 vp.) uusi ilmaisu katsottiin asianmukaisemmaksi.

Joka tapauksessa totean, että edellä kerrottu ilmaisun muuttaminen ei muuta sitä tosiasiaa, että huomautuksen antaminen esitutkintalain 10 luvun 3 §:n perusteella on luonteeltaan rikoksen syyksilukeva, syyttömyysolettaman kumoava ratkaisu. Korostan, että mikäli esitutkinnassa todetaan, ettei epäilty ole syyllistynyt rikokseen, eli tunnusmerkistön mukaiseen, oikeudenvastaiseen ja syyllisyyttä osoittavaan tekoon, ei myöskään ole edellytyksiä antaa tälle huomautusta taikka muitakaan seuraamuksia. Huomautusta ei voida antaa pelkän ”moitittavan” menettelyn johdosta. Huomautuksen antamisella on säännöksen perusteluiden mukaan katsottu olevan merkitystä erityisesti ”rikokseen syyllistyneen” nuoren tulevien rikosten ehkäisemisessä (HE 222/2010 vp s. 236).

Huomautuksen antaminen esitutkintalain 10 luvun 3 §:n perusteella edellyttää erityisesti sitä, että asiassa on aloitettu esitutkinta ja näyttö tekijän syyllisyydestä on selvä. Tekijän syyllisyyttä voidaan mielestäni pitää selvänä lähtökohtaisesti vain sellaisissa tapauksissa, joissa epäilty on esitutkinnassa myöntänyt teon, eikä epäillyn syyllisyyttä ole muunkaan esitutkinnassa hankitun näytön perusteella syytä kyseenalaistaa. Huomautuksen antaminen edellyttää myös, että tapaukseen liittyvät oikeuskysymykset ovat selviä. Syyttömyysolettaman kumoavaan ratkaisuun kuuluu siis näyttö- ja oikeuskysymysten selvyyksivaatimus.

Nyt käsillä olevassa tapauksessa jää epäselväksi, oliko esitutkintaa edes aloitettu vai oliko kyse vasta esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 2 momentissa tarkoitettusta esiselvityksestä. Joka tapauksessa pidän selvänä, ettei kantelijan syylistymistä rikokseen ole tässä tapauksessa selvitetty siten, että huomautus ylipäänsä olisi ollut mahdollinen. Kantelijaa ei kuulusteltu, eikä hänellä edes ollut tietoa häneen kohdistuneesta rikosepäilystä. Annettu huomautus tuli hänelle täytenä yllätyksenä. Tutkija A näyttää tehneen päätöksen huomautuksen antamisesta pelkästään ilmoitustietojen ja asianomistajan puhuttelun perusteella, lainkaan kuulematta kantelijaa, vaikka oikeus tulla kuulluksi on yksi perustuslain 21 §:n mukaisista tärkeimmistä oikeusturvan takeista. Pidän jo yksin tämän perusteella selvänä, ettei huomautuksen antamiselle ole ollut olemassa laillisia edellytyksiä. Minulla ei siten ole aihetta arvioida enemmän muiden huomautuksen antamisen edellytysten täyttymistä tässä tapauksessa.

A on itsekin myöntänyt, ettei tässä tapauksessa ollut edellytyksiä huomautuksen antamiselle. Tätä mieltä ovat olleet myös poliisilaitos ja Poliisihallitus. On selvää, että A:n menettely antaa kantelijalle huomautus on ollut esitutkintalain ja rikosprosessin peruseriaatteiden vastainen.

Totean vielä seuraavaa.

Esitutkinnassa käytössä olevan rikosnimikkeen teonkuvauksen on vastattava rikosilmoituksessa esitettyjä, taikka muutoin esitutkinnassa ilmi tulleita tosiseikkoja mahdollisimman tarkasti. Rikosnimike voi sinänsä perustellusti muuttua esitutkinnan edetessä uusien tietojen valossa ja alkuperäisen rikosnimikkeen rinnalle voi tulla sovellettavaksi myös uusia rikosnimikkeitä. Tutkittavana olevaa rikosnimikettä ei kuitenkaan voida muuttaa esimerkiksi sillä perusteella, että lievempi rikosnimike mahdollistaisi esimerkiksi huomautuksen antamisen taikka esitutkinnan lopettamisen.

Nyt käsillä olevassa tapauksessa alkuperäinen rikosnimike on ollut vainoaminen. Vainoamisesta voidaan tuomita sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. A näyttää kuitenkin kesken tutkinnan muuttaneen rikosnimikkeen kotirauhan rikkomiseksi, josta voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

A ei ole selvityksessään tarkemmin perustellut alkuperäisen rikosnimikkeen muuttamista kotirauhan rikkomiseksi. Kuitenkin päätöksessään hän perustelee rikosnimikkeen muuttamista muun muassa sillä, että kyse oli ensimmäinen kantelijaa kohdistettu rikosilmoitus ja asianomistaja oli ollut halukas sovitteluun ja myötämieliseen ratkaisuun. Lisäksi hän perustelee rikosnimikkeen muuttamista sillä, että alun perin tarkoituksena on ollut se, että kantelija jatkaa omaa elämäänsä jättäen asianomistajan sekä tämän poikaystävän rauhaan.

Totean, että A:n esittämät seikat eivät ole oikeudellisesti mahdollisia eivätkä siten myöskään hyväksyttäviä perusteita rikosnimikkeen muuttamiselle. Katson hänen menetelleen tältäkin osin virheellisesti.

3.2.2 Päätöksentekoprosessi

Totean ensin, että olen jo kahdessa ratkaisussani (EOAK/4549/2018 ja EOAK/656/2021) ottanut kantaa esitutkinnan päätöksentekoprosessiin. Suurimpana ongelmana olen pitänyt sitä, että tutkijoilla on ylipäätään teknisesti mahdollista tutkinnanjohtajan puolesta ns. kuitata, eli päättää yksittäinen ilmoitus poliisiasian tietojärjestelmässä.

Poliisihallitus on päätökseni EOAK/656/2021 jälkeen ohjeistanut (POL-2019-65174), että tutkijat voivat päättää asian tietojärjestelmässä tutkinnanjohtajan puolesta. Ohje kuitenkin edellyttää, että tutkinnanjohtaja on ensin hyväksynyt päätöksen sisällön tutkijan esityksestä. Ohjeen mukaan tutkinnanjohtaja voi ilmaista päätöksensä suullisesti kirjaajalle. Hyväksymisen ja järjestelmään kirjauksen jälkeen tutkinnanjohtaja tai tutkija tulostaa päätöksen manuaalista tai vahvaa sähköistä allekirjoitusta varten tutkinnanjohtajalle. Ohjeessa todetaan, että tietojärjestelmässä tehdyn allekirjoituksen ja tulosteeseen tulevan manuaalisen tai vahvan sähköisen allekirjoituksen välille ei voi jäädä vuorokausien viivettä.

Ohjeessa todetaan myös, että päätöksenteon kulun on oltava jälkikäteen havaittavissa päätöksen laillisuutta arvioitaessa. Päätöksestä on käytävä selville, onko tutkinnanjohtaja itse allekirjoittanut päätöksen tietojärjestelmässä ja näin myös hyväksynyt välittömästi mahdollisen valmistelijan tekemät kirjaukset. Mikäli tutkinnanjohtaja itse allekirjoittaa päätöksen tietojärjestelmässä, ei ohjeen mukaan päätöksen valmistelijan nimeä tarvitse mainita päätöksessä.

Pidän Poliisihallituksen ohjeistusta edelleen osin ongelmallisena. Olen sitä mieltä, että tutkinnanjohtajan tulisi itse hyväksyä päätös tietojärjestelmässä omalla tunnuksellaan.

Olen jo aikaisemmissa ratkaisuissani pitänyt hyvin ongelmallisena sitä, että poliisin tietojärjestelmään on ylipäätään luotu mahdollisuus käytännössä "tehdä päätöksiä" toisen puolesta, ja vielä siten, että päätöksen voi tehdä myös virkamies, jolla asemansa puolesta ei ole edes laillista oikeutta tehdä asiassa päätöksiä, kuten esimerkiksi päätöstä esitutkinnan lopettamista taikka keskeyttämisestä. Tällaisen päätöksen tekeminen kuuluu vain tutkinnanjohtajalle, ei tutkijalle. Olen korostanut samalla, että tutkinnan päätös on asianosaisten oikeusasemaan vaikuttava oikeudellinen ratkaisu, jonka tosiasiallisesta tekijästä ei saa olla epäselvyyttä.

Totesin ratkaisussani EOAK/656/2021 vielä muun muassa sen, että Poliisihallituksen ohjeessa hyväksytyt menettelytavat voi käytännössä johtaa siihen, että tutkinnanjohtaja ei tosiasiallisesti itse perehdy lainkaan asiaan, jossa kuitenkin tehdään hänen p-tunnuksellaan hyväksytyt päätös. Viittasin ratkaisussani EOAK/4549/2018 myös väärinkäytöksen riskiin.

Nyt käsillä olevassa tapauksessa on käynyt juuri näin. Tutkija A on tutkinnanjohtajan puolesta kirjannut päätöksen antaa huomautus kantelijalle ja päättänyt asian poliisiasiain tietojärjestelmässä tutkinnanjohtajan p-tunnuksella, tutkinnanjohtajan tietämättä ja tälle ilmoittamatta. A:n menettely esitutinnan päättämisessä on ollut sekä esitutkintalain että Poliisihallituksen ohjeistuksen vastaista.

Korostan vielä, että A on selvityksen perusteella ilmeisen kokenut poliisimies, eikä minulla ole aihetta epäillä, etteikö hän olisi tiennyt, ettei hänellä tutkijana ole tuossa asiassa oikeutta tehdä päätöstä. Totean edelleen rikoskomisario C:n selvitykseen viitaten, ettei A:n esitutkintalain vastaista menettelyä voida perustella esimerkiksi yleisesti poliisin taikka yksittäisen tutkijan suurella työmäärällä. Pidän ilmeisenä, että A on toiminut asiassa tietoisesti.

3.2.3 Asian selvittäminen poliisilaitoksessa ja poliisien käytös

Selvitysten perusteella kantelija oli asioinut puhelimitse sekä rikoskomisario C:n että tutkija A:n kanssa. Lisäksi kantelija oli keskustellut sähköpostitse C:n kanssa. Kantelija on toimittanut minulle kopiot näistä sähköpostikeskusteluista.

Selvitysten ja kantelijan toimittamien sähköpostikeskustelujen perusteella kantelija sai tietää, että huomautus oli annettu virheellisin perustein ja että se on peruutettu. Lisäksi kantelijalle oli kerrottu, että asiassa oli tehty uusi päätös, koska asianomistajalla ei ole ollut rangaistusvaatimusta.

Kantelija on ollut tyytymätön siihen, ettei hän kuitenkaan pyynnöistä huolimatta ollut saanut asiassa kirjallista selvitystä. Tältä osin totean seuraavaa.

C näyttää 17.6.2022 ilmoittaneen sähköpostitse kantelijalle, ettei kirjallista selvitystä tulla antamaan, koska kantelijalle oli jo annettu selvitys puhelimitse. C:n mukaan hän oli kertonut kantelijalle mahdollisuudesta kannella. Tämä ei kuitenkaan ilmene kantelijan tänne toimittamista sähköpostiviesteistä. Pidän kuitenkin mahdollisena, että C on kertonut tästä kantelijalle puhelimitse. Todettakoon samalla, että allekirjoittanut esittelijä on myös keskustellut kantelijan kanssa puhelimitse, jolloin hänelle on kerrottu mahdollisuudesta kannella suoraan poliisilaitokselle, jolloin hän olisi saanut asiassa kirjallisen selvityksen. Ilmeistä kuitenkin on, ettei hän halunnut kannella poliisilaitokselle, vaan oikeusasiamiehelle.

Joka tapauksessa totean käytettävissäni olevan aineiston perusteella, että C on kertonut kantelijalle tosiseikat ja hän on myöntänyt poliisilaitoksessa tapahtuneen virheen huomautuksen antamisessa. Hän on lisäksi kertomansa mukaan pahoitellut asiaa sekä kertonut kantelijalle mahdollisuudesta kannella. Katson tältä osin C:n täyttäneen velvollisuutensa vastata kantelijan tiedusteluihin.

Tutkija A:n menettelystä totean seuraavaa.

Kantelija ei ole pitänyt A:n käytöstä puhelinkeskustelussa asiallisena. Tämä käsitys ilmenee myös kantelijan rikoskomisario C:lle 18.6.2022 lähettämästä sähköpostiviestistä, jossa kantelija toteaa muun muassa seuraavaa:

”Näin maallikon mielestä kyseinen virhe on suoraan sanottuna aivan täysin käsittämätön, alkaen toteutetusta menettelystä (toteamiseni syylliseksi edes kuulematta minua ja kirjallisen huomautuksen antaminen, sekä uhkaaminen lähestymiskiellolla ja uudella rikosilmoituksella jne.), kuten myös A:n toiminnasta sen jälkeen - ensinnäkin sain odottaa valtavan ahdistuneena melkein viikon hänen soittoaani (ke 23.3.2022), saatuani moisen kirjeen äkkiaamasta kotiin, ja toisekseen puhelussamme hän käytännössä kehotti minua unohtamaan koko jutun, keskittymään auringonpaisteeseen ja tulevaan kesään, ja mainitsi, että kirjallinen huomautus ei ole ”yhtään mitään”, ja että voin vapaasti hakea esimerkiksi valtion virkamiehen työtehtäviä. Lisäksi hänen puhelussa käyttämänsä sanamuodot myös jättivät minulle mielikuvan, että hän edelleen katsoi minun syyllistyneen [ilmoittajan] vainoamiseen.”

”Olen myös jäänyt käsitykseen, että A ei ilmeisesti itse toiminut puhelun jälkeen mitenkään korjatakseen virhettään, vaan saamaani aiheetonta huomautusta ja toteamistani kotirauhan rikkomiseen syyllistyneeksi lähdettiin korjaamaan vasta silloin, kun otin itse yhteyttä seuraavalla viikolla sähköpostitse B:hen, joka tuon merkinnän poisti, ja totesi, ettei jutussa noilla tiedoilla olisi ollut aiheutta epäillä minua rikoksesta.”

Totean, että A:n ja kantelijan välistä puhelinkeskustelua ei ole nauhoitettu. A on kuitenkin selvityksessään varsin seikkaperäisesti - ja samansuuntaisesti kuin mitä kantelija on esittänyt - avannut puhelun keskustelun sisältöä.

Näyttääkin käytettävissäni olevan aineiston perusteella siltä, että A on tuossa puhelussa yrittänyt ”puhua asian pois”, eikä hän ilmeisestikään ole kiinnittänyt tuossa vaiheessakaan huomiota omaan virheeseensä huomautuksen antamisessa. Hän näyttää vähätelleen huomautuksen vaikutuksia kehottaen kantelijaa unohtamaan asian.

Katson, että A ei ole käyttäytynyt asemansa ja tehtäviensä edellyttämällä tavalla poliisin hallinnosta annetun lain 15 f §:n ja valtion virkamieslain 14 §:n 2 momentin mukaisesti.

3.2.4 Esitutkintalain 10 luvun 3 §:n perusteella annettava huomautus

Esitutkintalain 10 luvun 3 §:n mukaan poliisimies ja tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjä voi antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen, jos esitutkinta lopetetaan 3 luvun 9 §:n nojalla.

Totean selvyyden vuoksi, että syyttäjä voi antaa säännöksen nojalla huomautuksen vain toimiessaan esitutkintalain 2 luvun 4 §:n nojalla ns. poliisirikosasian tutkinnanjohtajana. Tällöin syyttäjä ei toimi syyttäjän, vaan tutkinnanjohtajan roolissa.

Poliisin toimivalta antaa esitutkintalain 10 luvun 3 §:n nojalla rikoksesta epäiltynä olleelle suullinen tai kirjallinen huomautus on lainsäädännöllisesti poikkeuksellinen ratkaisu. Toimivalta huomautuksen antamiseen oli aiemmin myös syyttäjällä. Vielä 1.10.1997 voimaan tulleessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (ROL) säädettiin sen 1 luvun 7 ja 8 §:ssä ns. seuraamusluonteisesta syyttämättä jättämisestä. Lain 1 luvun 9 §:n mukaan syyttäjä sai antaa syyttämättä jätetylle suullisen huomautuksen.

ROL:n 1.1.2015 voimaan tulleen muutoksen (670/2014) jälkeen syyttäjällä ei kuitenkaan enää ole toimivaltaa tehdä päätöstä seuraamusluonteisesta syyttämättä jättämisestä ja huomautuksen antamisesta. Tämä on lainsäätäjän tietoinen ratkaisu ja lain esitöissä (HE 58/213 vp, s. 7 ja 15) todetaan muun muassa seuraavaa.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 ja 8 §:n mukaiset syyttämättäjättämispäätökset ovat ns. syyksilukevia päätöksiä. Toisin sanoen syyttämättäjättämispäätöksessä katsotaan epäillyn syyllistyneen rikokseen, mutta syyte jätetään nostamatta laissa säädetyllä perusteella. Vastaavantyyppisiä erityissäännöksiä seuraamusluonteisesta syyttämättä jättämisestä on muualla lainsäädännössä.

Menettelyn perusta ulottuu vuoden 1990 toimenpiteestä luopumislainsäädännön kokonaisuudistukseen. Tuolloin lain säätämiseen johtaneessa hallituksen esityksessä (HE 79/1989 vp) katsottiin, että syyttäjän tekemä seuraamusluontoinen syyttämättä jättäminen on rikosoikeudellista moitetta osoittava ratkaisu. Erityisen selvästi tämä ilmenee syyttäjän antaessa syyttämättä jätetylle huomautuksen.

Syyttämättäjättämispäätöksiä koskevissa säännöksissä ei suoranaisesti säädetä syyksilukemisesta, mutta ROL 1 luvun 10 §:n mukaan syyttäjän on syyttämättä jätetyn vaatimuksesta saatettava syyllisyyttä koskeva ratkaisunsa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Vaikka syyttäjän syyksilukeva syyttämättäjättämispäätös ei saavuta oikeusvoimaa rikosasiassa, se jää yleensä kuitenkin lopulliseksi päätökseksi, jos rikoksesta epäilty ei vaadi syyllisyyskysymyksen uudelleenarvioimisesta tuomioistuimessa tai jos myöhemmin ei havaita, että syyttämättäjättämispäätöksen tekeminen on perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin.

Perustuslakivaliokunta totesi asiaa käsitelleessään muun muassa, että

”voimassa olevan oikeuden mukaan, kun syyttäjä tekee toimenpiteistä luopumista tarkoittavan eli seuraamusluonteisen syyttämättäjättämispäätöksen, siihen sisältyy toteamus epäillyn syyllistymisestä rikokseen. Ehdotetulla muutoksella on tarkoitus ilmaista se, ettei syyttämättäjättämispäätöksessä enää todettaisi rikoksesta epäillyn syyllistyneen rikokseen. Samalla ehdotetaan kumottavaksi luvun 10 §:n säännös syyttämättä jätetyn mahdollisuudesta saada syyllisyyttä koskeva ratkaisu tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Syyttämättäjättämispäätöstä koskevan sääntelyn muuttaminen siten, ettei päätökseen enää sisälly toteamusta henkilön syyllistymisestä rikokseen, on perusteltua perustuslain 21 §:stä johdettavan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kappaleessa nimenomaan vahvistetun syyttömyysolettaman kannalta. Valiokunta pitää syyttömyysolettaman kannalta perusteltuna, että henkilöllä on edelleen oikeus saattaa häntä koskeva syyttämättäjättämispäätös tuomioistuimen käsiteltäväksi.” (PeVL 7/2014 s. 7).

Totean, että oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on turvattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6 artiklassa ja Suomen perustuslain 21 §:ssä.

EIS 6 artiklan 1 kappaleen 1. virke ja artiklan 2 kappale kuuluvat seuraavasti:

Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä.

Jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen.

Perustuslain 21 §:n oikeusturvaa koskevan säännöksen mukaan:

Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi.

Käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) vakiintuneen ratkaisukäytännön mukaan epäiltyä on pidettävä 6 artiklassa tarkoitetuin tavoin ”rikoksesta syytettynä” viimeistään siitä lähtien, kun toimivaltainen viranomainen on ilmoittanut häneen kohdistuvasta rikosepäilystä, eli käytännössä viimeistään silloin, kun henkilöä on kuultu syylliseksi epäiltynä rikokseen.

EIT:n vakiintuneen tulkintakäytännön mukaan rikoksen vakavuus tai siitä määrättävän seuraamuksen ankaruus ei vaikuta 6 artiklan soveltamisalaan. Rikkomus kuuluu 6 artiklan alaan, mikäli teko on kansallisessa oikeudessa luokiteltu rikokseksi ja sitä koskeva menettely rikosprosessiksi. EIT:n rikossyytteen käsitteelle antamasta autonomisesta merkitysisällöstä voi kuitenkin johtua, että kansallisen oikeuden mukaan hallinnollisenkin seuraamusjärjestelmän piiriin kuuluvaan rikkomukseen on sovellettava 6 artiklan määräyksiä.

Syyttömyysolettama on nimenomaisesti turvattu EIS 6 artiklan 2 kappaleessa, ja se sisältyy myös Suomen perustuslain 21 §:ään (HE 309/1993 s. 74 ja HE 1/1998 vp s. 80). Syyttömyysolettama on mainittu myös esitutkintalain 4 luvun 2 §:ssä.

Syyttömyysolettama on periaate, johon nojautuvat monet syyttömän suojaamiseen tähtäävät oikeusturvatakeet. Syyttömyysolettaman kumoaminen on joko-tai -ratkaisu. Syyttömyysolettamaa ei voi kumota osittain tai vähän, ja jos sitä ei ole kumottu, epäiltyä on pidettävä yksiselitteisesti syyttömänä. Kun valtion viranomaisen taholta tapahtuva rikoksen syyksilukeminen tapahtuu kansallisen lainsäädännön mukaisesti ja ihmisoikeussopimuksen hyväksymällä tavalla, syyttömyysolettama on tullut kumotuksi. Epäiltyä ei toisin sanoen ole enää pidettävä syyttömänä.

Huomautuksen antaminen esitutkintalain 10 luvun 3 §:n nojalla on rikosprosessuaalisessa menettelyssä annettu, EIS 6 artiklan soveltamisalaan kuuluva, rikoksen syyksilukeva eli syyttömyysolettaman kumoava ratkaisu. Säännöksen perusteluissa onkin todettu, että huomauttamisella voi olla merkitystä vähäiseen ”rikokseen syyllistyneen” nuoren tulevien rikosten ehkäisemisessä (HE 222/2010 vp s. 236). Huomautus ilmentää rikoksen syyksilukemista ja moitetta, kun esitutkinta lopetetaan esitutkintalain 3 luvun 9 §:n nojalla.

Tuomiovallan käyttö kuuluu tuomioistuimille. Tämän vuoksi syyttömyysolettaman kumoavan ratkaisun voi lähtökohtaisesti tehdä vain tuomioistuin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin hyväksynyt vähäisten rikosasioiden käsittelyn ja siinä tapahtuvan syyttömyysolettaman kumoamisen tuomioistuinten ulkopuolella, mutta vain sillä edellytyksellä, että epäillyllä on mahdollisuus saada asia tuomioistuimen käsiteltäväksi kaikki EIS 6 artiklan oikeusturvatakeet täyttävässä menettelyssä. Oikeus saada ”oikeuksiaan tai velvollisuuksiaan koskeva” päätös tuomioistuimen käsiteltäväksi (”access to court”) on nimenomaisesti turvattu myös Suomen perustuslain 21 §:ssä.

Näistä syistä syyllisyyskysymyksen tuomioistuinkäsittelyn mahdollisuus seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen yhteydessä luotiin Suomessa vuoden 1990 yleisten toimenpiteistä luopumissäännösten uudistuksen yhteydessä (lait 300 – 302/1990). Tuolloin syyttämättä jättämisen alaa laajennettiin ja syyttäjälle annettiin mahdollisuus antaa syyttämättä jätetylle suullinen huomautus. Syyllisyyskysymyksen tuomioistuinkäsittelyn mahdollisuus oli tarpeen Euroopan ihmisoikeussopimuksen ratifioinnin (10.5.1990) takia.

Oikeuskirjallisuudessa (Esitutkinta ja pakkokeinot. Fredman, Kanerva ym. 2020, s. 89) todetaan muun muassa, että ”eräänlaisen poikkeuksen syyttömyysolettamasta muodostaa esitutkintalain 10 luvun 3 §:ssä säädetty mahdollisuus antaa huomautus. Poliisimies ja tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjä voi antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen vähäisen rikoksen johdosta. Tämä tulee kyseeseen lähinnä myönnettyjen rikosten osalta.

Jos epäilty kiistää syyllisyytensä, hänellä on oikeus saada asia viime kädessä tuomioistuimen ratkaistavaksi.”

Syyttömyysolettaman kumoaminen ja huomautuksen antaminen edellyttää, että epäillyn on todettu syyllistyneen 1) tunnusmerkistön mukaiseen; 2) oikeudenvastaiseen sekä 3) syyllisyyttä osoittavaan tekoon.

Oikeudenvastaisuus tarkoittaa sitä, että tekoon ei saa liittyä mitään vastuuvapausperustetta, joka tekisi tunnusmerkistön mukaisen, lähtökohtaisesti kielletyn teon konkreettisessa tapauksessa sallituksi. Tällaisia perusteita ovat esimerkiksi hätävarjelu ja pakkotila (rikoslain 4 luvun 4 ja 5 §) ja eräissä tapauksissa myös loukatun suostumus.

Rangaistusvastuun edellytyksenä on myös, että tekijä on teon hetkellä täyttänyt 15 vuotta ja on syyntakeinen. Syyntakeettomia ovat muun muassa henkilöt, jotka teon hetkellä eivät mielisairauden vuoksi kykene ymmärtämään tekonsa tosiasiallista tai oikeudellista luonnetta taikka joiden kyky säädellä käyttäytymistään on mainituista syistä ratkaisevasti alentunut.

Syyttömyysolettaman kumoaminen tuomioistuinprosessin ulkopuolella edellyttää myös, että näyttö epäillyn syyllisyydestä kyseiseen tekoon on selvä, ja että tapaukseen liittyvät oikeuskysymykset ovat selviä (näyttö- ja oikeuskysymysten selvyysvaatimus).

Lisäksi huomautuksen antaminen esitutkintalain 10 luvun 3 §:n nojalla edellyttää, että esitutkinta on aloitettu ja teosta, josta henkilöä epäillään, ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja tekoa on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä. Asianomistajalla ei myöskään saa olla asiassa vaatimuksia.

Edellä todettuun viitaten korostan, että arviointiin siitä, onko huomautuksen antamiselle esitutkintalain 10 luvun 3 §:n nojalla edellytyksiä, sisältyy monenlaisia oikeudellisia kysymyksiä. Totean myös, että epäillyllä ei aina ole edellytyksiä itse arvioida sitä, miten hänen menettelyään on oikeudellisesti arvosteltava. Tämän vuoksi hän voi myöntää teon, vaikka siihen ei kaikkien rangaistavuuden edellytysten osalta olisikaan perusteita. Tämän vuoksi teon myöntäminen ei välttämättä ole tae siitä, että kaikki rangaistavuuden edellytykset olisivat täyttyneet.

Aikaisemmin voimassa olleen ROL:in 1 luvun 10 §:ssä säädettiin syyttämättä jättäneen oikeussuojasta siten, että tämän vaatimuksesta syyttäjän oli saatettava syyllisyyttä koskeva ratkaisunsa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tätä oikeussuojakeinoa ei laista poistettu, vaikka syyttäjä ei 1.1.2015 jälkeen ole enää voinut tehdä seuraamusluonteisia syyttämättä jättämispäätöksiä ja antaa huomautuksia. Nykyisin voimassa olevan ROL:in 1 luvun 9a §:n mukaan, jos syyttäjä on lain 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla päättänyt jättää syytteen nostamatta, syyttäjän on kuitenkin edelleen syyttämättä jätetyn vaatimuksesta saatettava ratkaisunsa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Kun syyttäjä ei voi enää tehdä mainittujen lainkohtien nojalla syyttömyysolettaman kumoavia ratkaisuja, tämän oikeussuojakeinon merkitys on jäänyt epäselväksi.

Olennaista on kuitenkin se, että **esitutkintalain 10 luvun 3 §:n tarkoittama huomautuksen antamista ei voida saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi**, vaikka ratkaisu on syyttömyysolettaman kumoava. Käsitykseni mukaan tämä on Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön perusteella EIS 6 artiklan vastaista.

Kiinnitän huomiota siihen, että edellä mainitussa ROL:n muutoksessa oikeusasiamiehelle, siis päinvastoin kuin yleisille syyttäjille, jätettiin mahdollisuus tehdä rikoksen syyksilukeva ratkaisu ja antaa huomautus. Tämän vuoksi eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:ään lisättiin uusi 3 momentti (674/2014). Säännöksen mukaan, jos oikeusasiamiehen huomautusratkaisu sisältää rikoksen syyksilukemisen, huomautuksen saaneella on oikeus saada syyllisyyttä koskeva ratkaisu tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Nyt käsillä olevassa tapauksessa olen katsonut, ettei huomautuksen antamiselle ole ylipäänsä ollut olemassa laillisia perusteita ja sen on lisäksi antanut poliisimies, jolla ei edes ollut toimivaltaa tehdä tutkinnan päätöstä kyseisessä asiassa. Herääkin kysymys, miten kantelija olisi tässä tapauksessa voinut saada syyllisyyskysymyksen arvioitua uudelleen, mikäli poliisi ei olisi korjannut virhettään ja poistanut lainvastaista huomautusta.

Korostan, että esimerkiksi kantelumahdollisuus ei ole EIS 6 artiklan kannalta riittävää, vaan syyllisyyskysymys on voitava saattaa viime kädessä EIS 6 artiklassa tarkoitetun tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Katson, että joko tällainen mahdollisuus olisi luotava, tai sitten poliisin toimivalta rikoksen syyksilukevan ratkaisun tekemiseen ja huomautuksen antamiseen olisi poistettava, kuten syyttäjän osalta on tehty. Kumpikin vaihtoehto edellyttää lainsäädäntötoimenpiteitä.

Samassa yhteydessä olisi syytä käydä läpi myös muualla lainsäädännössä olevat toimenpiteistä luopumis- ja huomautussäännökset puheena olevasta näkökulmasta.

4 TOIMENPITEET

Olen kohdassa 3.2.1 katsonut, että vanhempi konstaapeli A:n menettely huomautuksen antamisessa on ollut esitutkintalain vastaista. Huomautuksen antamiselle ei ole ollut olemassa laillisia edellytyksiä.

Olen kohdassa 3.2.2 katsonut, että A:n menettely esitutkinnan päättämisessä on ollut sekä esitutkintalain että Poliisihallituksen ohjeistuksen vastaista. A:lla ei tässä tapauksessa ole ylipäänsä ollut toimivaltaa tehdä päätöstä esitutkinnan lopettamisesta. Hän on tosiasiallisesti itse tehnyt päätöksen, vaikka hän on kirjannut päätöksen tekijäksi rikostarkastaja B:n.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla annan vanhempi konstaapeli A:lle vastaisen varalle huomautuksen hänen edellä kohdissa 3.2.1 ja 3.2.2 toteamistani lain vastaisista menettelyistään.

Lisäksi kiinnitän vastaisen varalle A:n huomiota käsityksiini rikosnimikkeen muuttamisesta (kohta 3.2.1) ja asiallisesta käyttäytymisestä (kohta 3.2.3).

Edellä mainituissa tarkoituksissa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni A:lle.

Lähetän tämän päätökseni myös Poliisihallitukselle ja kiinnitän kolmannen kerran sen huomiota niihin kohdassa 3.2.2 selostettuihin ongelmiin ja vaaroihin, joihin Poliisihallituksen ohjeessa (POL-2019-65174) hyväksytty menettelytapa voi johtaa, ja joista tämä tapaus on konkreettinen esimerkki. Pyydän Poliisihallitusta saattamaan tämän päätökseni tiedoksi kaikille poliisiyksiköille, ja pyydän sitä ilmoittamaan 28.6.2024 mennessä, mihin toimenpiteisiin päätökseni on antanut aihetta.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 §:n 2 momentin nojalla esitän oikeusministeriölle ja sisäministeriölle, että ne tarpeen mukaan yhteistyössä ryhtyisivät toimenpiteisiin edellä kohdassa 3.2.4 selostetun lainsäädännössä havaitsemani puutteen poistamiseksi.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni oikeusministeriölle ja sisäministeriölle. Pyydän niitä ilmoittamaan 28.6.2024 mennessä, mihin toimenpiteisiin esitykseni on antanut aihetta.